

**RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR NUQ BUZILISHLARINI
BARTARAF ETISHDA TIZIMLI-DINAMIK BARTARAF ETISH METODIKASI****Abdullayeva Yaqutjon Qalandar qizi**Nizomiy nomidagi O'zMPU
psixologiya va inklyuziv ta'lim fakulteti
Logopediya kafedrasida o'qituvchisi
Tel; 909415504

Аннотация: ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar tafakkurini xususiyatlari, o'zi xosligi, turlari bu tafakkur orqali ularni aqli zaiflikdan ajrata olishga yordam berishi. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarni turlari haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Tafakkur, obraz, diagnostika, aqli zaiflik, bilish, sezgi, intellektual, talaffuz, grammatika, ruhiy rivojlanish sustlashgan, hissiy, muvaffaqiyat, differentsiatsiya, xarakter.

Tizimli-dinamik yondashuvning mohiyati:

Tizimli-dinamik yondashuv boladagi nutq nuqsonlarini alohida emas, balki psixik jarayonlar (idrok, diqqat, xotira, tafakkur, emotsional-irodaviy soha) bilan uzviy bog'liq holda korreksiyalashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv asoslari Lev Vygotskiy, Aleksandr Luriya va Raisa Levina tadqiqotlariga tayanadi. Metodikaning maqsadi Nutqning fonetik, leksik va grammatik tomonlarini rivojlantirish.

Bilish jarayonlarini faollashtirish.

Kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish.

Maktab ta'limiga tayyorlash.

Metodikaning asosiy tamoyillari

Tizimlilik tamoyili – nutqning barcha komponentlarini kompleks rivojlantirish.

Dinamiklik tamoyili – bolaning rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish.

Individual yondashuv – har bir bolaning imkoniyatlariga mos mashg'ulot tashkil etish.

Faoliyatga yo'naltirilganlik – o'yin, muloqot va amaliy faoliyat orqali nutqni rivojlantirish.

Bosqichma-bosqichlik – oddiydan murakkabga qarab ishlash.

Korreksion ish bosqichlari

1-bosqich. Diagnostika

Nutq holatini tekshirish.

Lug'at boyligini aniqlash.

Tovush talaffuzini baholash.

Diqqat, xotira va tafakkurni o'rganish.

2-bosqich. Tayyorlov ishlari

Eshitish diqqati mashqlari.

Artikulyatsion gimnastika.

Nafas mashqlari.

Mayda motorikani rivojlantirish.

3-bosqich. Nutqni rivojlantirish

Tovushlarni qo'yish va mustahkamlash.

Lug'at boyligini kengaytirish.

Gap tuzish ko'nikmalarini shakllantirish.

Bog'lanishli nutqni rivojlantirish.

4-bosqich. Mustahkamlash

Dialog va monolog nutq.

Hikoya tuzish.

Rolli o'yinlar.
 Kundalik muloqot vaziyatlarida nutqdan foydalanish.
 Qo'llaniladigan metodlar
 Suhbat metodi.
 Didaktik o'yinlar.
 Rasmlar asosida hikoya tuzish.
 Artikulyatsion mashqlar.
 Logoritmika.
 Sensor rivojlantiruvchi mashqlar.
 Neyropsixologik mashqlar.
 Kutilayotgan natijalar
 Tovush talaffuzi yaxshilanadi.
 Lug'at hajmi kengayadi.
 Grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish shakllanadi.
 Muloqot faolligi ortadi.
 Diqqat va xotira ko'rsatkichlari yaxshilanadi.

Luriya bosh miya faoliyati va nutqning neyropsixologik asoslarini o'rgangan. U organik shikastlanishlar natijasida nutq faoliyatining turli tomonlari buzilishini ilmiy jihatdan izohlab bergan. Olim korreksion ishlarni faqat nutq bilan emas, balki xotira, diqqat va tafakkur jarayonlarini rivojlantirish bilan birgalikda olib borishni tavsiya etgan.

Levina nutq nuqsonlarini tizimli o'rganish nazariyasini ishlab chiqqan. U nutqning fonetik, leksik va grammatik tomonlari o'zaro bog'liq ekanligini ko'rsatgan. Shuning uchun nutq buzilishlarini bartaraf etishda kompleks logopedik yondashuv zarurligini ta'kidlagan.

Lebedinskaya ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarning klinik-psixologik xususiyatlarini tadqiq qilgan. U RRSning konstitutsional, somatogen, psixogen va serebral-organik shakllarini ajratib ko'rsatgan. Organik genezli RRSda nutq rivojlanishining kechikishi va bilish faoliyatidagi kamchiliklar yaqqol namoyon bo'lishini ta'kidlagan.

Pevzner aqliy va psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning tipologiyasini ishlab chiqqan. U serebral-organik genezli rivojlanish sustlashuviga ega bolalarda nutq, diqqat va xotira kamchiliklari birgalikda kuzatilishini ko'rsatgan. Shu sababli korreksion ishlar kompleks tarzda tashkil etilishi lozimligini asoslagan.

Lubovskiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik xususiyatlarini o'rgangan. U bilish faoliyatidagi buzilishlar va nutq rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan hamda korreksion-pedagogik ishlarning ilmiy asoslarini ishlab chiqqan. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan (RRS) bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini tizimli-dinamik bartaraf etish metodikasi — nutq buzilishlarini psixologik, pedagogik va nutqiy jihatdan kompleks, o'zaro bog'liq bosqichlarda tuzatishni nazarda tutadi. Bu jarayon bolaning idrok, xotira va tafakkur rivojini hisobga olgan holda maxsus korreksion mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi.

Ko'p bosqichli korreksiya:

1. Tayyorgarlik bosqichi: Bolada eshitib idrok etishni rivojlantirish, artikulyatsiya apparatini mashq qildirish va mayda motorikani faollashtirish.

2. Shakllantirish bosqichi: To'g'ri tovushlarni talaffuz etishni o'rgatish, lug'at boyligini kengaytirish va gap tuzish qobiliyatini mustahkamlash.

3. Avtomatlashtirish va mustahkamlash bosqichi: O'rganilgan nutq me'yorlarini kundalik muloqotda va o'qish jarayonida qo'llash.

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda odatiy shaxsiy xususiyatlarining sustligi, yoki ko'z oldida bo'lgan hamma narsani idrok etishda qiynalishlar kuzatiladi. Ularning barchasi psixikaning inertligi va o'ta harakatchanligi bilan ajralib turadi, yangi narsaga o'tish, stereotipik

harakatlar qilish va eski yodlangan belgilarni takrorlash qiyin kechadi. Bunday bolalar bilan tashkil etiladigan korreksion va pedagogik ishning maqsadi iloji boricha ko'proq bilim berish emas, balki ularning e'tiborini jalb qilish, qiziqtirish, faoliyatga jalb qilish, tasavvurlarini uyg'otishdir, shunda u yanada mustaqil, o'ziga ishongan va haqiqiy hayot sharoitlariga moslashgan bo'ladi. Ushbu maqsadni hal qilishda M. Montessori tizimida ishlash samara beradi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Maxsus pedagogika" M.U. Xamidova Toshkent-2018
2. "Maxsus pedagogika" P.M.Po'latova, L.Sh. Nurmuxamedova, D.B.Yakubjonova, Z.N. Mamarajabova, Sh.M.Amirsaidova, A.D.Sultanova.
3. "Logopediya" M.Ayyupova 2007-y
4. "Ruhiv rivojlanishi sustlashgan bolalar haqida" K.K.Mamedov, G.B. Shoumarov, V.L.Godobod Toshkent 1993 y "O'qituvchi"
5. "Obsledovaniye rechi doshkolnikov S ZPR" I.D.Konenkova Moskva 2004 y
6. Communication of A Logopetist with A Child with A Defect in Development is A Necessary Component for Successful Pedagogical Activity
Read on Neliti